Finančné deriváty - úvod

Beáta Stehlíková

Finančné deriváty, SvF STU, LS 2011/2012

I.

Čo sú finančné deriváty

Čo sú finančné deriváty

- Heslo DERIVATIVE v slovníku:

noun

1 something which is based on another source:

the aircraft is a derivative of the Falcon 20G

a word derived from another or from a root in the same or another language:
'fly-tip' is a derivative of the phrase 'on the fly'

a substance that is derived chemically from a specified compound:
crack is a highly addictive cocaine derivative

2 (often **derivatives**) a financial product (such as a future, option, or warrant) whose value derives from and is dependent on the value of an underlying asset:
[as modifier]:

the derivatives market

3 *Mathematics* an expression representing the rate of change of a function with respect to an independent variable.

http://oxforddictionaries.com/definition/derivative

Deriváty

- Aristoteles o Thalesovi z Milétu (Politika, kapitola XI):

  ... while it was yet winter, having got a little money, he gave earnest for all the oil works that were in Miletus and Chios, which he hired at a low price, there being no one to bid against him; but when the season came for making oil, many persons wanting them, he all at once let them upon what terms he pleased.

  Anglický preklad: http://www.gutenberg.org/

- Hodnota práva použiť všetky lisy na olivy závisí od úrody olív v danom roku
- V prípade nízkej úrody by niektoré lisy zostali nevyužité → Thales mal právo, ale nie povinnosť použiť lisy

Deriváty

- Právo a súčasne povinnosť realizovať v danom čase vopred dohodnutý obchod; ukážky z histórie:
  - Anglicko, Francúzsko, 12. storočie - dohoda budúceho obchodu na trhu na základe vzorky, *"lettre de faire"*
  - Japonsko, 17. storočie - štandardizované kontrakty s ryžou
  - Chicago, 19. storočie - obilie, vznik *Chicago Board of Trade* (1848)
  - 1898 - *Chicago Mercantile Trading*, maslo a vajcia, postupne aj rôzne iné poľnohospodárske produkty
  - 1978 - *International Monetary Market* ako súčasť *Chicago Mercantile Trading*, cudzie meny, neskôr napr. aj deriváty akciového indexu S&P 500

Akcie

- Väčšinu semestra sa budeme zaoberať derivátmi akcií
- Ukážka vývoja cien akcií:

http://finance.google.com

Akcie

- Ukážka vývoja cien akcií:

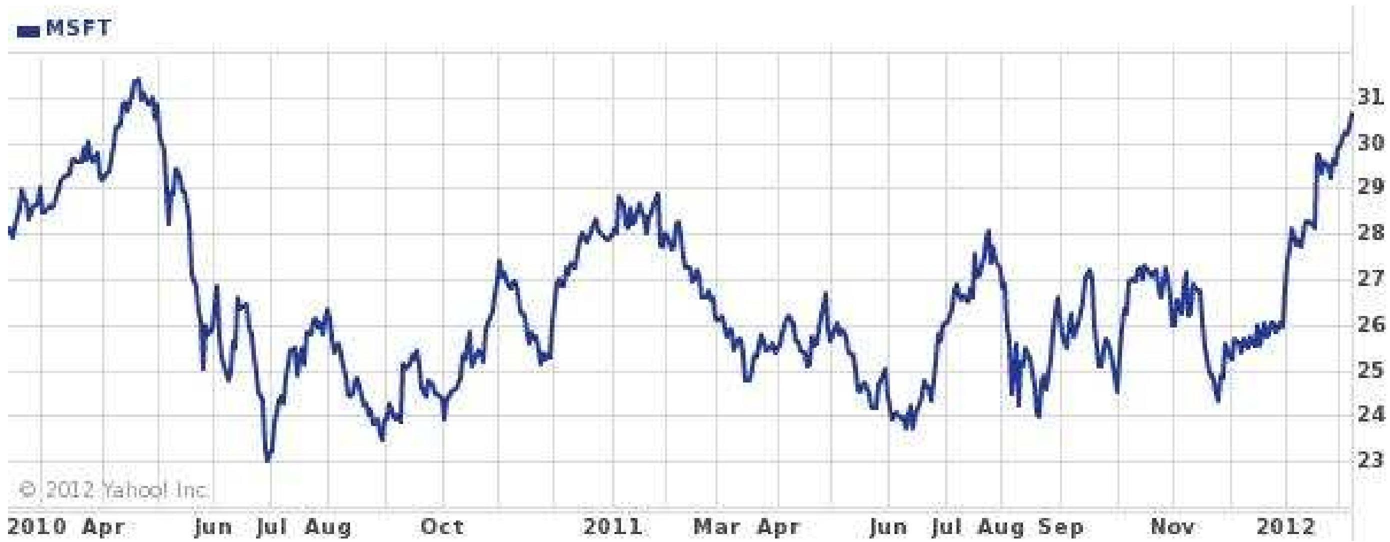

http://finance.yahoo.com

II.

Forwardy na akcie

Forward na akciu

- Dnešná (čas t) cena akcie je S_t.
- Forwardový kontrakt znamená právo a súčasne povinnosť kúpiť vo vopred dohodnutom čase T akciu za vopred dohodnutú cenu F.
- Za podpísanie forwardového kontraktu neplatíme nič.
- Úroková miera - ročná (p. a.), ako desatinné číslo - je r
- Otázka: Čomu sa má rovnať F?

Forward na akciu

- Uvažujme nasledovnú stratégiu:
  - ◇ dnes kúpim akciu za S_t, peniaze na ňu si požičiam v banke za úrok r $\longrightarrow$ bilancia dnes $= 0$
  - ◇ potom v čase T mám akciu a banke musím vrátiť $S_t e^{r(T-t)}$
- Čo robí forward:
  - ◇ dnes: bilancia $= 0$
  - ◇ v čase T: mám akciu, musím zaplatiť F
- Dva postupy vedú k tomu istému $\longrightarrow$ ich platby v čase T musia byť rovnaké:

$$F = S_t e^{r(T-t)}$$

Forward na akciu

- Ak by niekto ponúkal forward za nižšiu cenu, t.j. $F < S_t e^{r(T-t)}$:
  - v čase t podpíšeme forwardový kontrakt, zároveň predáme akciu za S_t (tzv. short selling) a získané peniaze vložím do banky
  - v čase T kúpime akciu za F a vrátime ju (dlhovali sme jednu akciu), z banky si vyberieme $S_t e^{r(T-t)}$
  - máme tak bezrizikový zisk $S_t e^{r(T-t)} - F > 0$
  - ale na trhu nemôže byť arbitráž (bezrizikový zisk) - každý by chcel takýto forward podpísať $\longrightarrow$ vysoký dopyt by spôsobil pokles ceny
- Toto je dôležitý princíp pri oceňovaní derivátov: pricíp vylúčenia arbitráže (cena musí byť taká, aby nevznikla arbitráž)

Forward na akciu

- Podobne, ak by forward mal vyššiu cenu, t.j. $F > S_t e^{r(T-t)}$:
  - v čase t si požičiame S_t, kúpime akciu za to akciu a vypíšeme forward (zaviažeme sa predať akciu za F)
  - v čase T predáme akciu (ktorú vlastníme) za dohodnutú sumu F a vrátime banke $S_t e^{r(T-t)}$
  - máme istý zisk $F - S_t e^{r(T-t)} > 0$

III.

Opcie na akcie

- Typy opcií
- Payoff a profit diagram
- Oceňovanie opcií - jednoduchý príklad
- Call-put parita
- Ohraničenia na cenu opcií
- Kombinované stratégie

Európske opcie na akciu

- Európska call opcia je právo - ale nie povinnosť - kúpiť akciu za vopred dohodnutú cenu E (expiračná cena, angl. *strike price*, *exercise price*) vo vopred dohodnutom čase T (čas expirácie, splatnosť opcie, angl. *expiration time*)
- Európska put opcia je právo - ale nie povinnosť - predať akciu za vopred dohodnutú cenu E (expiračná cena) vo vopred dohodnutom čase T (čas expirácie, splatnosť opcie)
- Americká call, resp. put opcia - právo kúpiť, resp. predať akciu máme nielen v čase expirácie T, ale kedykoľvek do času expirácie

Opcia na akciu

- Napríklad ceny z 31.1.2012:

View options by expiration Feb 18, 2012

Calls

Strike	Price	Change	Bid
555.00	28.90	+2.90	29.0
560.00	26.30	+3.60	24.8
565.00	21.30	+2.70	20.8
570.00	17.43	+1.95	17.3
575.00	14.40	+1.90	14.1
580.00	11.50	+1.48	11.3
585.00	8.98	+1.28	8.8
590.00	6.90	+0.80	6.8
595.00	5.20	+0.59	5.1
600.00	3.80	+0.30	3.8
605.00	3.50	+0.92	2.8

  Cena opcie s expiračnou cenou 580 USD a expiračným časom 18.2.2012 bola 11.50 USD.

- Americké opcie - expirácia v sobotu po treťom piatku v mesiaci

Payoff diagram

- Payoff diagram opcie (výplatný diagram) - hodnota opcie v čase expirácie v závislosti od ceny akcie v tomto čase
- Pre call opciu: $\max(0, S - E)$, pre put: $\max(E - S, 0)$
- Napríklad pre $E = 50$:

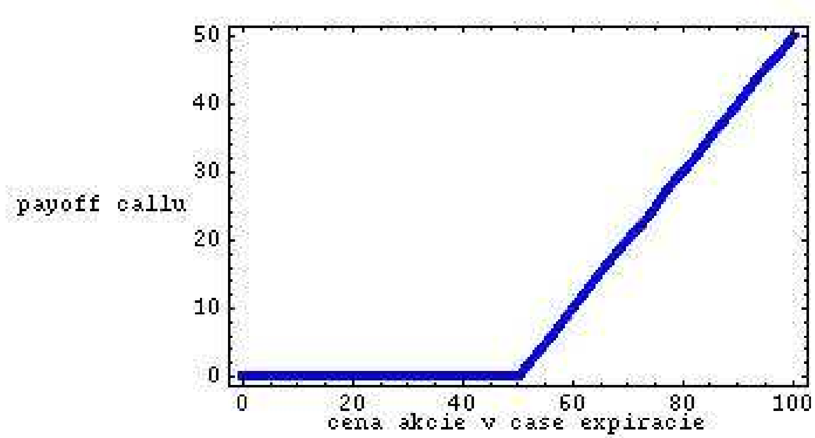

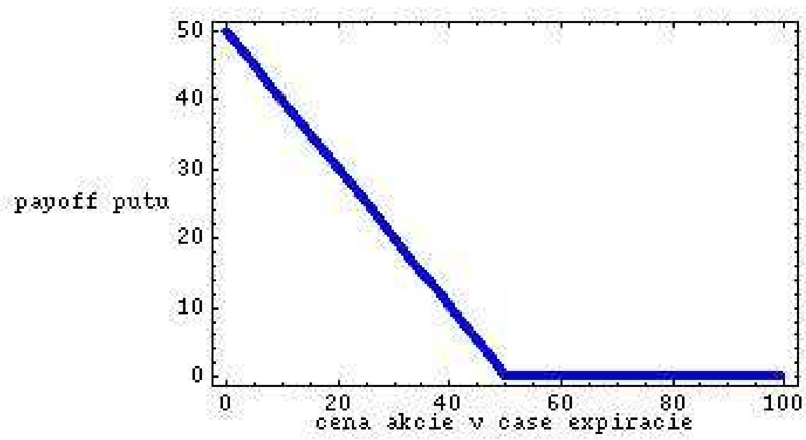

Profit diagram

- Profit diagram opcie (zisk) - payoff opcie znížený o to, čo začiatku za opciu zaplatíme:
  - ◇ Ak $r = 0$, tak

    $$\textit{profit} = \textit{payoff} - \textit{náklady}$$

  - ◇ Vo všeobecnosti:

    $$\textit{profit} = \textit{payoff} - \textit{náklady} \times e^{r\tau}$$

    (zaplatiť dnes sumu *náklady* je to isté, ako zaplatiť v čase expirácie sumu *náklady*$\times e^{r\tau}$)

Profit diagram - príklad 1

- Opcia na str. 16 - call opcia s expiračnou cenou 580 USD stála 11.50 USD.
- Profit diagram (pri $r = 0$):

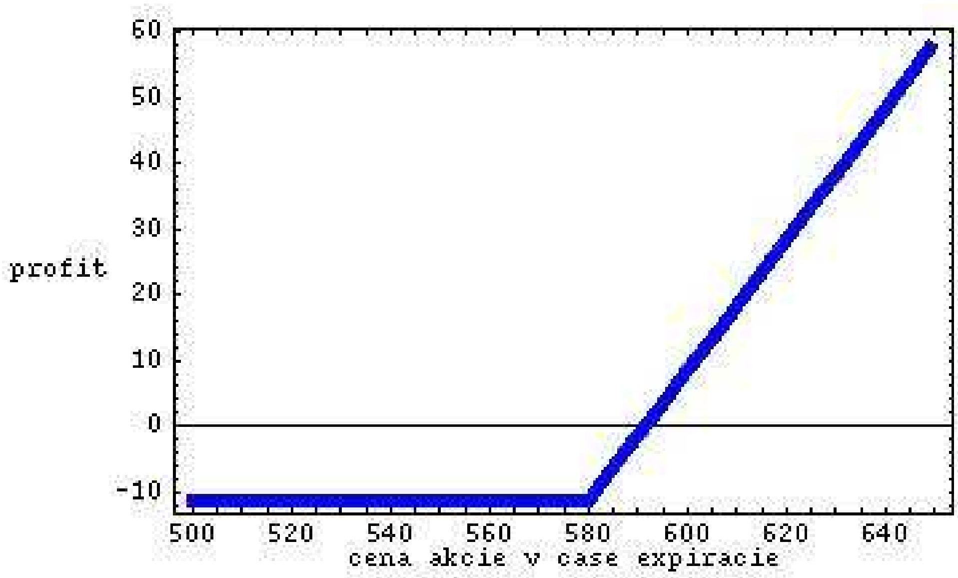

Profit diagram - príklad 2

- Analyzujme nasledovný profit diagram put opcie (pri $r = 0$):

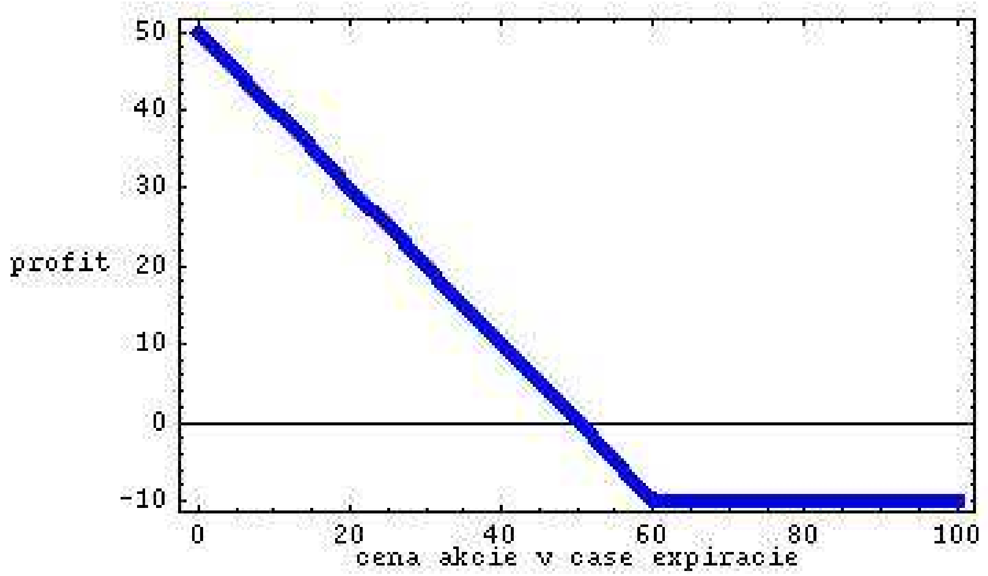

- Aká je expiračná cena opcie? Koľko táto opcia stála?
- Je možný zisk ohraničený? Ak áno, kedy je zisk maximálny? Ak nie, kedy neobmedzene rastie?
- Je možná strata ohraničená? Ak áno, kedy je strata maximálna? Ak nie, kedy neobmedzene rastie?

Oceňovanie opcií na akcie - príklad

- Jednoduchý model pre cenu akcie:

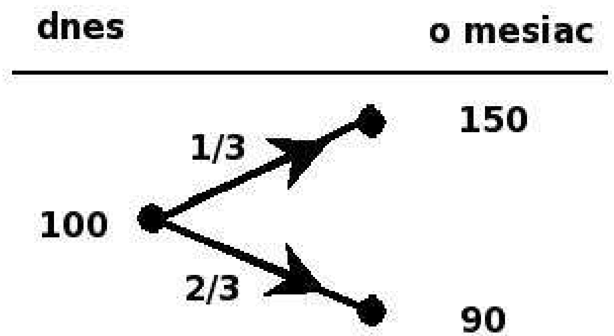

- Majme európsku call opciu s expiráciou o mesiac a s expiračnou cenou 120 USD. Hodnota opcie:

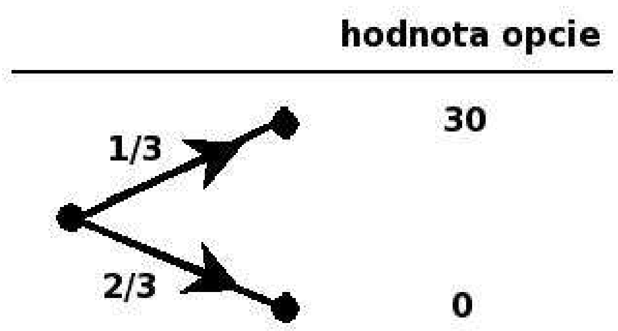

- Myšlienka: "cena opcie dnes = stredná hodnota ceny opcie v čase expirácie = 10 USD" - ukážeme, že vedie k možnosti bezrizikového zisku

Oceňovanie opcií na akcie - príklad

- Stratégia: vypíšeme 2 také opcie a kúpime 1 akciu
- Hodnota nášho portfólia:

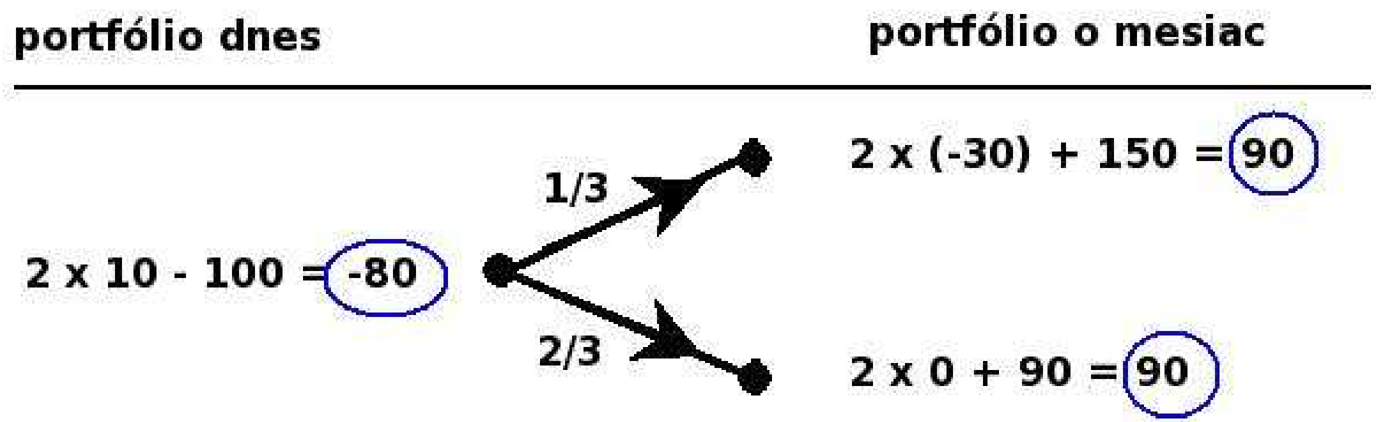

- Istý zisk 10 USD - spor s tým, že na trhu nemôže byť arbitráž

Oceňovanie opcií na akcie - príklad

- Dobrý postup:
  - ◇ uvažujme portfólio zložené z 1 opcie a Δ akcíi
  - ◇ počet akcií Δ určíme tak, aby hodnota portfólia v čase expirácie bola nenáhodná
  - ◇ označme cenu opcie V
- Hodnota nášho portfólia:

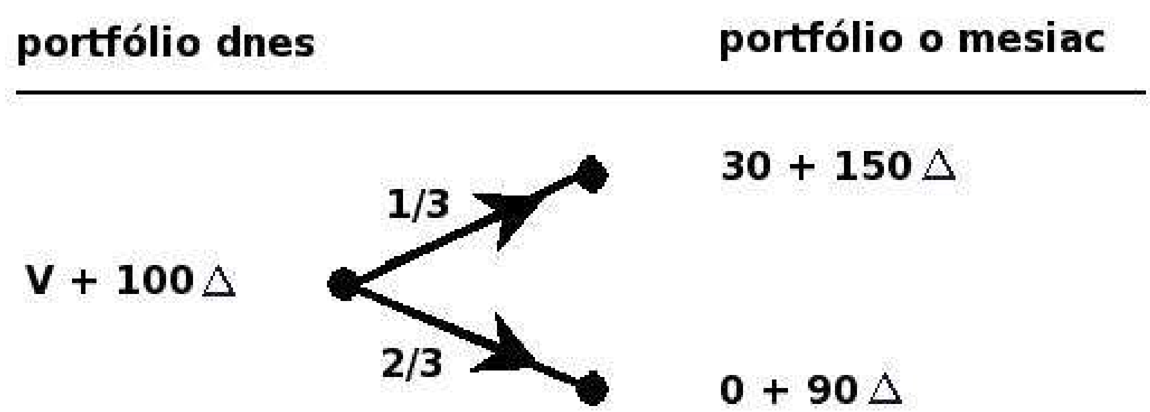

- Má platiť $30 + 150\Delta = 90\Delta$, takže $\Delta = -1/2$

Oceňovanie opcií na akcie - príklad

- Potom o mesiac máme -45 :

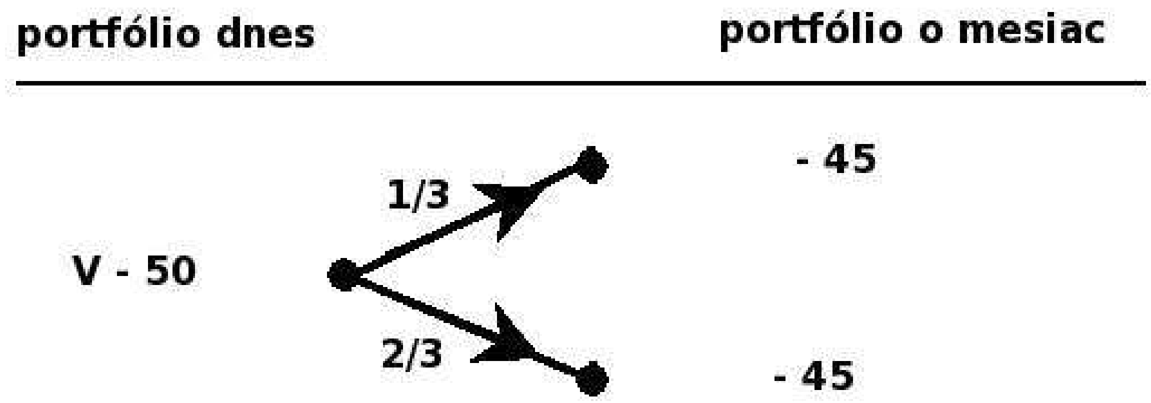

- Ak je úroková miera r, dnes musíme mať $-45e^{-r/12}$
- To znamená, že $V - 50 = -45e^{-r/12}$, a teda

$$V = 50 - 45e^{-r/12}$$

- Napríklad pre $r = 0.01$ (1 percento) je $V = 5.04$ USD
- DÚ: Nájdite arbitráž, ak by cena opcie bola 3 USD.

Oceňovanie opcií na akcie

- Na rozdiel od forwardu, cena opcie v predchádzajúcom príklade závisí od možných cien akcie v čase expirácie (pri forwarde sme túto informáciu nepotrebovali)
- Čo pri zložitejšom modeli na vývoj ceny akcie?
- Neskôr budeme mať známy Black-Scholesov model, ktorý vedie k riešeniu parciálnej diferenciánej rovnice; myšlienka "portfólio z jednej opcie a Δ akcií, ktoré je nenáhodné" bude aj tam, pri odvodení PDR pre cenu opcie

Príklad

- PRÍKLAD:
  - Predáme akciu za jej aktuálnu cenu 596.33 USD.
  - Ďalej predáme put opciu s expiračnou cenou 500 USD a expiráciou v januári 2013 - vidíme ponuku na kúpu (*bid price*) za 25.30 USD .
  - Koľko by ste boli ochotní zaplatiť za call opciu s rovnakou expiračnou cenou a rovnakým expiračným časom?

Príklad

Dáta k príkladu (cena akcie zo 6. 2. 2012 + vývoj ceny počas posledného kvartálu):

View options by expiration Jan 19, 2013

990.00	3.20	0.00	0.90	1.60
1,000.00	1.05	+0.10	0.90	1.20

Puts

Strike	Price	Change	Bid	Ask
240.00	1.00	0.00	0.80	1.10
250.00	1.00	-0.15	1.00	1.25
260.00	2.40	0.00	1.05	1.70
495.00	24.30	-1.80	23.80	24.80
500.00	25.55	-2.05	25.30	25.90
505.00	28.90	0.00	26.50	27.60

http://finance.google.com

Príklad

Dáta k príkladu (opcie zo 6. 2. 2012):

http://finance.google.com

Príklad

- Russel Sage, New York, 19. storočie:
  - kúpil od zákazníka akciu a put, a predal mu call s rovnakou expiračnou cenou a expiračným časom
  - bol obvinený z úžery a dostal pokutu

- PRÍKLAD - POKRAČOVANIE:
  - Ukážeme, že ide vlastne o pôžičku.
  - Koľko a na aký úrok ste si (vašim výberom ceny call opcie) požičali?

Call-put parita

- Uvažujme portfólio:
  - vypíšeme 1 call opciu s expiračnou cenou E
  - kúpime 1 put opciu s rovnakou expiračnou cenou a s rovnakým expiračným časom
  - kúpime 1 akciu
- Aká bude hodnota portfólia v čase expirácie opcií?

portfólio = - 1 call + 1 put + 1 akcia

$$\Rightarrow$$

payoff = - [payoff callu] + [payoff putu] + [cena akcie]

Call-put parita

- Takže v závislosti od ceny akcie S v čase expirácie:
  - ak $S \leq E$:

$$payoff = -[0] + [E - S] + [S] = E$$

  - ak $S \geq E$:

$$payoff = -[S - E] + [0] + [S] = E$$

  Teda určite budeme mať sumu E

- Hodnota portfólia dnes teda musí byť

$$-c(S, E, \tau) + p(S, E, \tau) + S = Ee^{-r\tau}$$

  - dostali sme vzťah medzi cenou call a put opcie, nazýva sa call-put parita

Ohraničenia na ceny opcií

- Ukážeme si nejaké nerovnosti pre ceny, ktoré musia byť splnené - inak je na trhu arbitráž
- Všetky uvažované opcie majú rovnaký čas expirácie
- Úrokovú mieru označme r.
- Zaveďme označenie:
  - $c(S, E, \tau)$ je trhová cena call opcie s expiračnou cenou E, ak je dnešná cena akcie S a čas zostávajúci do expirácie je τ
  - $p(S, E, \tau)$ je trhová cena put opcie s expiračnou cenou E, ak je dnešná cena akcie S a čas zostávajúci do expirácie je τ

Ohraničenia na ceny opcií

- Postup pri dokazovaní ohraničení na ceny:
  - zostavíme dve portfóliá - také, že v čase expirácie opcií platí: (hodnota portfólia I.) $\leq$ (hodnota portfólia II.)
  - Aby nebola na trhu arbitráž, aj dnes musí byť (hodnota portfólia I.) $\leq$ (hodnota portfólia II.); portfóliá zvolíme tak, aby toto bola nerovnosť, ktorú potrebujeme dokázať.

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

PRÍKLAD 1: Zrejme platí:

$$c(S,E,\tau) \geq 0, p(S,E,\tau) \geq 0$$

PRÍKLAD 2: Ukážte, že

$$E_1 \geq E_2 \Rightarrow c(S,E_1,\tau) \leq c(S,E_2,\tau)$$

RIEŠENIE: Nech $E_1 \geq E_2$ Majme dve portfóliá:

portfólio I.: opcia s expiračnou cenou E_1

portfólio II.: opcia s expiračnou cenou E_2

Porovnáme ich hodnotu v závislosti od ceny akcie S v čase expirácie

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

	$0 \leq S \leq E_2$	$E_2 \leq S \leq E_1$	$E_1 \leq S$
portfólio I.	0	0	$S - E_1$
portfólio II.	0	$S - E_2$	$S - E_2$
porovnanie	$0 = 0$	$0 \leq S - E_2$	$S - E_1 \leq S - E_2$

V čase expirácie:

(hodnota portfólia I.) $\leq$ (hodnota portfólia II)

$\Rightarrow$ aj dnes:

(hodnota portfólia I.) $\leq$ (hodnota portfólia II.),

t.j.

$$c(S, E_1, \tau) \leq c(S, E_2, \tau)$$

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

PRÍKLAD 3: Majme nulovú úrokovú mieru a nasledovné ceny call opcií:

expiračná cena	cena opcie
10	30
15	26
20	27
25	23
30	19

Nájdite arbitráž.

RIEŠENIE: Nakreslíme si závislosť ceny call opcie od expiračnej ceny - nie je splnená klesajúcosť dokázaná v predchádzajúcom príklade.

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

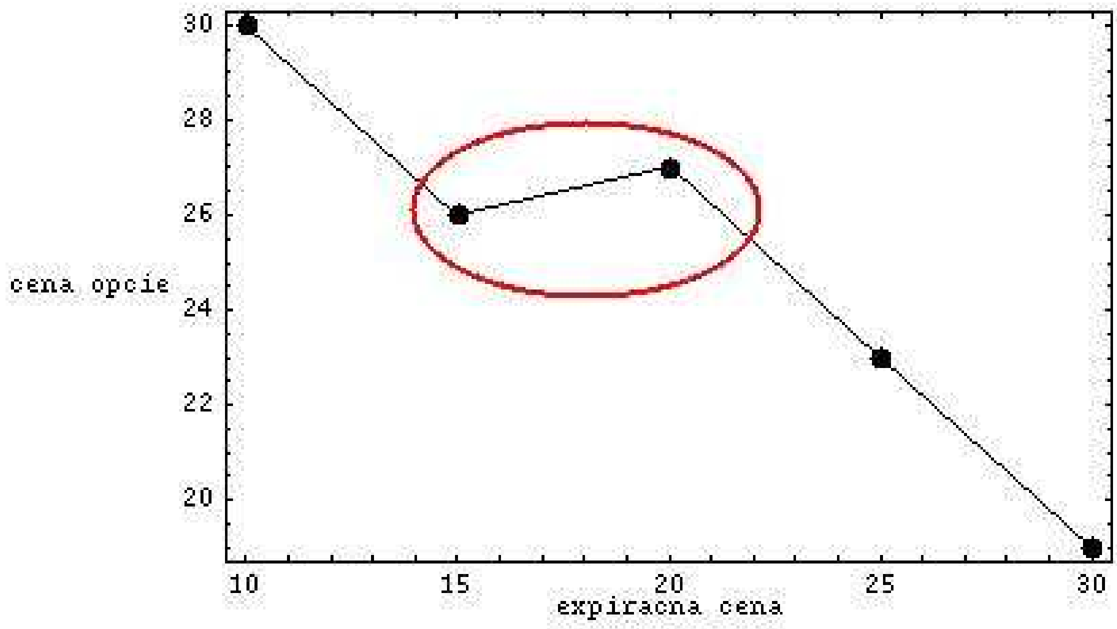

Podľa predchádzajúceho príkladu by malo platiť $c(S, 15, \tau) \geq c(S, 20, \tau)$, tu však $c(S, 15, \tau) < c(S, 20, \tau)$. Preto:

- kúpime to, čo je lacnejšie, ako by malo byť, v našom prípade opciu s $E = 15$
- predáme to, čo je drahšie, ako by malo byť, v našom prípade opciu s $E = 20$

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

- V Mathematice:

```
CallPayoff[s_, e_] := Max[s - e, 0];

naklady = 26 - 27;   (* kupim opciu za 26, predam inu za 27 *)
zisk[s_] := CallPayoff[s, 15] - CallPayoff[s, 20] - naklady;
Plot[zisk[s], {s, 0, 40}, Frame → True,
 FrameLabel → {"cena akcie v case expiracie", "zisk"},
 RotateLabel → False]
```

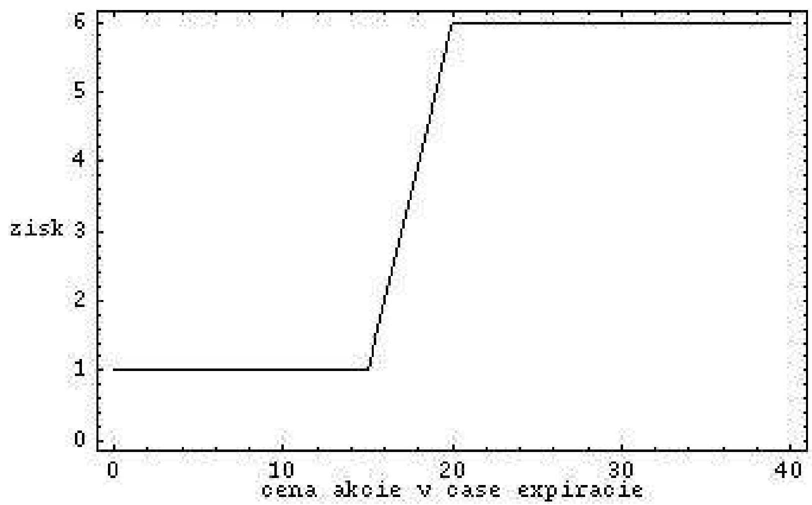

- Vidíme, že zisk je vždy kladný ⇒ táto stratégia je naozaj arbitráž

Ohraničenia na ceny opcií - príklady

DÚ:

- Ukážte, že cena call opcie musí spĺňať nerovnosť

  $$S - Ee^{-r\tau} \leq c(S, E, \tau) \leq S$$

  Návod k prvej nerovnosti: Ak je úroková miera r, tak mať dnes v čase $t = 0$ sumu $Ee^{-r\tau}$ znamená mať E v čase $t = \tau$.

- Uveďte konkrétny príklad cien opcií, ktoré nespĺňajú niektorú z týchto nerovností a zostrojte stratégiu, ktorá vedie k istému zisku.

Kombinované stratégie

- V predchádzajúcom (teoretickom) príklade sme skombinovali opcie tak, aby sme dosuahli arbitráž
- Táto myšlienka kúpy alebo predaja viacerých opcií sa však dá použit' aj pri reálnych cenách - podl'a nášho očakávania o vývoji ceny akcie

PRÍKLAD:

- Povedzme, že očakávame, že cena akcie bude rást' $\Rightarrow$ kúpime call opciu, napr. s expiračnou cenou 185 USD
- Nemyslíme si však, že vzrastie vel'mi prudko $\Rightarrow$ predáme call opciu s vyššou expiračnou cenou,napr. 200 USD
- Očakávame, že tento druhý call nebude uplatnený, ale jeho predajom si znížime náklady

Kombinované stratégie

- Payoff:

```
payoff[s_] := CallPayoff[s, 185] - CallPayoff[s, 200];

Plot[payoff[s], {s, 150, 240}, Frame → True,
 FrameLabel → {"cena akcie v case expiracie", "payoff"},
 RotateLabel → False, PlotRange → All,
 PlotStyle → {Thickness[0.01], RGBColor[0, 0, 1]}]
```

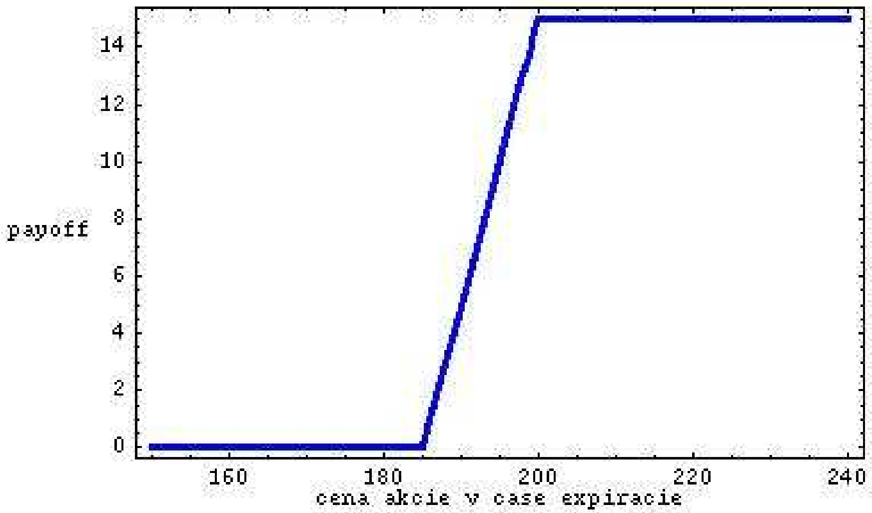

Kombinované stratégie

- Reálne ceny opcií:

Amazon.com, Inc. (AMZN) - NasdaqGS

Add to Port

184.10 ↑ 0.96 (0.52%) 9:57AM EST - Nasdaq Real Time Price

Options

Get Options for:

View By Expiration: Feb 12 | **Mar 12** | Apr 12 | Jul 12 | Jan 13 | Jan 14

Call Options — Expire at close Friday, March 16, 2012

Strike	Symbol	Last	Chg	Bid	Ask	Vol	Open Int
100.00	AMZN120317C00100000	**84.46**	**0.00**	81.65	85.05	1	16
115.00	AMZN120317C00115000	**71.58**	**0.00**	67.90	69.30	6	6
120.00	AMZN120317C00120000	**66.26**	**0.00**	63.10	63.95	12	12
180.00	AMZN120317C00180000	**9.60**	↑ **0.50**	9.15	9.40	79	1,604
185.00	AMZN120317C00185000	**6.90**	↑ **0.30**	6.50	6.65	89	1,574
190.00	AMZN120317C00190000	**4.80**	↑ **0.20**	4.45	4.60	100	3,030
195.00	AMZN120317C00195000	**3.10**	↑ **0.05**	3.00	3.10	184	2,454
200.00	AMZN120317C00200000	**2.05**	↑ **0.12**	2.00	2.05	20	2,548
205.00	AMZN120317C00205000	**1.18**	↓ **0.03**	1.17	1.24	20	1,869
210.00	AMZN120317C00210000	**0.70**	↓ **0.03**	0.71	0.76	1	2,371

Kombinované stratégie

- Naša stratégia: "kúpime call s $E = 185$, predáme calll s $E = 200$"
- Bid a ask cena:

Strike	Symbol	Last	Chg	Bid	Ask	Vol	Open Int
185.00	AMZN120317C00185000	**6.90**	↑**0.30**	6.50	6.65	89	1,574
190.00	AMZN120317C00190000	**4.80**	↑**0.20**	4.45	4.60	100	3,030
195.00	AMZN120317C00195000	**3.10**	↑**0.05**	3.00	3.10	184	2,454
200.00	AMZN120317C00200000	**2.05**	↑**0.12**	2.00	2.05	20	2,548

  - ◇ bid cena (tá nižšia) - ponuka na kúpu $\rightarrow$ ja môžem predať opciu za bid
  - ◇ ask cena (tá vyššia) - ponuka na predaj $\rightarrow$ ja môžem kúpiť opciu za ask
- Takže naše náklady sú 4.65:
  - ◇ kúpime call s $E = 185$ za 6.65
  - ◇ predáme calll s $E = 200$ za 2.00

Kombinované stratégie

- Zisk - profit diagram:

```
Plot[payoff[s] - 4.65, {s, 150, 240}, Frame → True,
 FrameLabel → {"cena akcie v case expiracie", "zisk"},
 RotateLabel → False,
 PlotRange → All, PlotStyle → {Thickness[0.01], RGBColor[0, 0, 1]}]
```

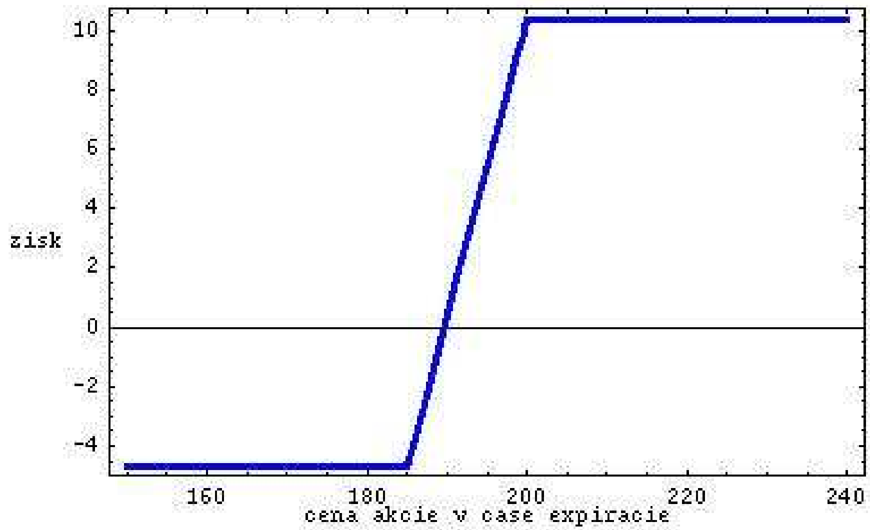

Kombinované stratégie

- Porovnanie - ak by sme iba kúpili call s $E = 185$:

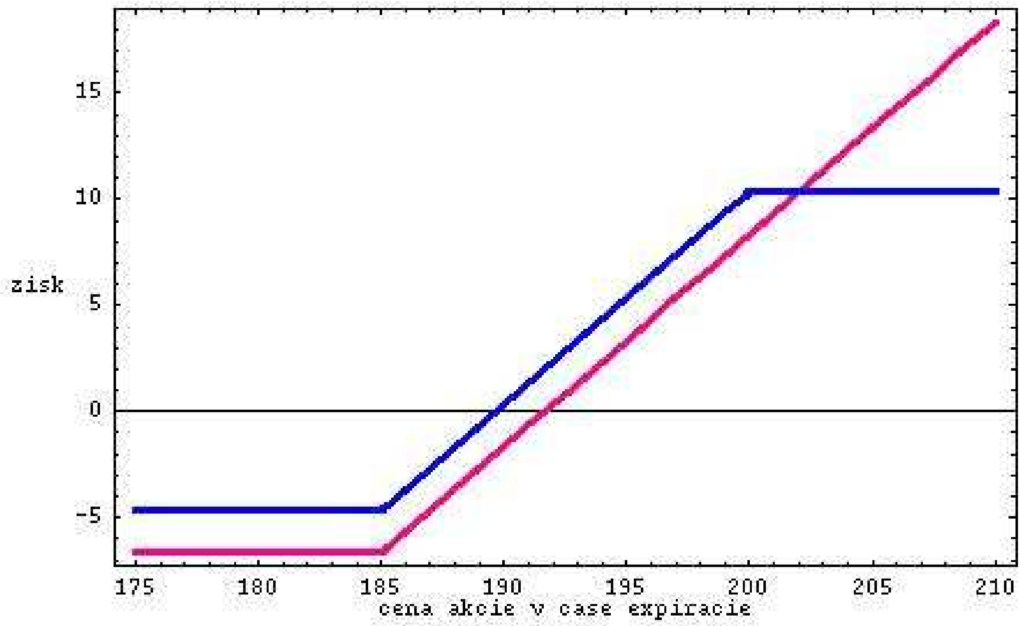

- Nájdite príklad kombinovanej stratǵie, ktorú má zmysel realizovať, ak očakávame pokles ceny akcie. Nakreslite jej payoff diagram.

Kombinované stratégie

- Prehľad kombinovaných stratégií:
  - Ševčovič, Stehlíková, Mikula: **Analytické a numerické metódy oceňovania finančných derivátov**. STU 2009. - kapitola 2.3.3
  - http://www.theoptionsguide.com/option-trading-strategies.aspx
- Konštrukcia kombinovaných stratégií bude obsahom bonusovej úlohy